

Жовтень 2009

Якість життя: час братися до роботи

Джеймс Марсон, Максим Борода

“ВВП у першому кварталі упав на 20%”, “Промислове виробництво у липні зросло на 5%!”... Жодного дня не минає без гучних заяв політиків, які використовують економічну статистику, щоб продемонструвати, як усе погано або як швидко все налагоджується. Однак ці цифри часто мало що означають для нас з вами, пересічних людей. Нас цікавить дещо відчутніше та практичніше, наприклад, можливість легко скористатися послугами гарного лікаря, дихати чистим повітрям або займатися підприємництвом з якомога меншими перешкодами. Це чинники, що визначають якість життя, а вона в Україні, на жаль, низька. Навіть упродовж економічного зростання останніх років не вдалося вирішити основні проблеми – попри витрачені гроші та проголошені ініціативи, українська економіка залишається неефективною, населення – нездоровим, а суспільство – корумпованим. Тому ті, хто визначає державну політику – а це і парламент, і уряд, – повинні перенести свою увагу з політичних програм на папері та цифр на проблеми, які потребують невідкладного вирішення, щоб життя українців стало якіснішим. Ці питання добре відомі та широко обговорювані, проте політикам час перестати говорити й почати займатися справами.

Більше, аніж ВВП

Як оцінити успіх країни? Валовий внутрішній продукт (ВВП) на особу часто використовують для порівняння успішності однієї країни з іншими. Та хоча економічні показники відіграють ключову роль в оцінюванні рівня заможності громадян країни, вони – далеко не єдиний чинник, який забезпечує високу якість життя.

Великою мірою це залежить від набагато практичніших речей, які безпосередньо впливають на наше щоденне життя, як-от змога отримати ефективно та швидко лікування в разі хвороби, доступ до якісних навчальних закладів і життя в чистому і безпечному оточенні. Чи має високий рівень ВВП значення для звичайної людини, якщо вона не може отримати ліки, яких потребує, чи досягти успіху в бізнесі через бюрократичну тяганину та вимагання хабарів?

Міжнародні установи та дослідницькі центри почали брати до уваги ширший спектр соціо-економічних показників для оцінювання успіху. Організація Об'єднаних Націй визначає індекс людського розвитку, а Міжнародний центр перспективних досліджень порівнює якість життя в Україні та інших країнах. Результати останнього дослідження МЦПД невтішні: Україна опинилася на 53 місці з-поміж 63 країн, які оцінювалися. І хоча ми трохи випередили Росію та Туреччину, але відстаємо від сусідніх Польщі та Молдови.

Погані результати України за показниками якості життя свідчать про серйозні фундаментальні хиби, які стосуються всіх сфер життя. Найсуттєвіші з них – структурні проблеми в економіці та суспільних послугах, корупція та низька ефективність державної політики.

Прогнилий радянський спадок

Україна успадкувала від Радянського Союзу низку структурних хиб, які заважають поліпшити якість життя.

Цього року ці хиби виявилися в економіці, де світова криза розкрила слабкість засад зростання попередніх років. Залежність від експорту товарів з низькою доданою вартістю, які виготовляють на заводах з обладнанням ще радянських часів, здебільшого сталі та хімікатів, призвела до того, що після падіння цін і попиту українська економіка скоротилася, за оцінками, на 18% за перше півріччя.

Структурні проблеми також лежать в основі проблем сфери охорони здоров'я в Україні, де середня тривалість життя набагато менша, аніж середньоевропейська, а показники дитячої смертності, захворюваності на туберкульоз і ВІЛ/СНІД — найвищі в Європі. Українська система охорони здоров'я, як і за часів СРСР, досі наголошує на лікуванні хвороб, а не на їх профілактиці через регулярні медичні обстеження та пропагування здорового способу життя. Основні витрати на охорону здоров'я спрямовуються на фінансування медичних установ без огляду на їхню ефективність. Відсутність культури здорового способу життя в Україні — внаслідок неознаності чи небажання — ключова причина катастрофічних показників медичної статистики, зокрема того факту, що лише 6% українців цілком здорові.

Структурні проблеми також глибоко вкорінилися в освітній сфері. Немає зв'язку між навчанням і науковими дослідженнями, а здобуті знання мають невелике практичне застосування. Відсутня координація між навчальними закладами та ринком праці. Так, економічні та юридичні факультети випускають багато спеціалістів, однак нікого не турбує, чи існуватиме для них достатньо робочих місць.

Корупційна культура

Державна машина, успадкована від Радянського Союзу, не пристосована до демократії та не може функціонувати в таких умовах. Державні службовці в кращому разі сумлінно дотримуються процедур і готують документи, але не несуть особистої відповідальності за якість своєї роботи та не вмотивовані для досягнення конкретних результатів. Це створює сприятливий ґрунт для корупції, яка отруює весь державний апарат.

Такий стан справ відлякує місцевих та іноземних інвесторів і ускладнює життя тим, хто все ж таки вирішує провадити бізнес в Україні. За даними доповіді міжнародної організації Transparency International про глобальну корупцію за 2009 рік, Україна набрала 4,3 бала з 5, що означають найвищий рівень корумпованості, тимчасом як у середньому в Європі — 3,4. Найкорумпованішою сферою вважають державний сектор, який набрав 4,5 бала.

В освітній сфері це означає, що жоден український вищий навчальний заклад не увійшов навіть до 500 найкращих університетів світу. Усі знають, що майже будь-який диплом можна купити, а це знецінює якість освіти та підриває повагу працедавців до освітніх закладів.

Від слів – до діла

Нездатність зупинити корупцію та вирішити структурні проблеми важко пояснити браком свідомості громадян і політиків. Наприклад, корупція — це постійна тема і багатьох політичних ток-шоу, і круглих столів. Це свідчить лише про одне: політики вміють гарно говорити, але не завжди здатні робити реальні справи, а громадяни не спроможні змусити політиків до змін.

Низька ефективність політики означає: попри те, що всі хиби добре відомі та широко обгово-

рюються, достатніх і відповідних заходів не вживають або вони виявляються неідеальними. Відбуваються незначні зміни, і окремі випадки наводять як свідчення системного прогресу. Однак арешт одного судді мало впливає на боротьбу з корупцією в судочинстві. Він лише створює таке враження.

У Західній Європі, на яку ми звикли рівнятися, політичні партії визначають конкретні цілі у своїх програмних документах, які згодом використовують для оцінки результатів. Наприклад, у Великій Британії Лейбористська партія у своєму передвиборному маніфесті 2005 року визначила такі конкретні речі: зменшення часу очікування на лікування до не більш як 18 тижнів з часу звертання по медичну допомогу, збільшення терміну відпустки з догляду за дитиною до 26 тижнів, не більше 30 дітей у класах дошкільної підготовки.

Отже, і українським політикам варто перейти від загальних обіцянок до конкретних зобов'язань, що поліпшать наше життя. Наступні чотири питання вже тривалий час обговорюють усі учасники політичного процесу в Україні як такі, що мають бути пріоритетними:

♦ Підвищення енергоефективності

Україна — один з найбільших у світі споживачів енергії на особу. Великою мірою це пережиток радянських часів, коли було багато дешевого газу. Підвищення енергоефективності — один з найбільших викликів української економіки, який потребує прийняття жорстких рішень.

Для досягнення цієї мети тарифи на гарячу воду та газ для населення мають бути підвищені до ринкового рівня. Це дасть змогу знизити надмірне споживання енергоресурсів і заохотити енергозбереження. Витрачання енергії потрібно зменшити через заміну теплоізоляції в системах опалення та будівлях.

♦ Поліпшення бізнес-середовища

В останньому звіті Світового банку про провадження бізнесу Україна опинилася аж на 142 місці зі 183 країн. Внаслідок зарегульованості ведення бізнесу є забарною справою, пов'язаною з бюрократичною тяганиною з будь-якого приводу. Це не стимулює внутрішні та іноземні інвестиції, а навпаки — відштовхує їх. Зважаючи на скорочення обсягів інвестиційних ресурсів, які будуть доступними в найближчому майбутньому, конкуренція за них зростатиме, отже, Україні потрібно докласти зусиль, щоб отримати їх суттєву частку.

Для пришвидшення процесу відкриття бізнесу потрібно запровадити прості речі: принцип мовчазної згоди для отримання дозволів і зменшити розмір оцінного капіталу, необхідного для заснування бізнесу.

♦ Усунення корупції

Мало що може поліпшити бізнес-середовище так, як зменшення рівня корупції. Боротьба з повсюдною корумпованістю також допомогла б підвищити якість освіти та повернути довіру до держави в суспільстві.

Вирішувати цю проблему потрібно згори, з обов'язкових перевірок витрат політиків і політичних партій. Офіційні особи також повинні поставати перед судом у разі будь-якого порушення закону.

♦ Останнє, але не менш важливе — пропагування здорового способу життя

Населення України стрімко зменшується щороку. Це великою мірою є наслідком нездорового способу життя — від куріння та вживання алкоголю до низької безпеки на дорогах. Заохочування культури здорового способу життя сприятиме збільшенню тривалості

життя та підвищенню його якості, а також матиме економічні вигоди.

Першим кроком у напрямі до поширення здорового способу життя може стати закриття всіх вуличних кіосків швидкого харчування, які не відповідають санітарним вимогам. Потрібно також зобов'язати виробників маркувати продукти харчування докладніше, наприклад, вказувати вміст солі та жирів, і зазначати, чи є продукт генетично модифікованим.

Позбутися «глиняних ніг»

Виступаючи у вересні 2009 року в Раді зовнішніх відносин у Нью-Йорку, Президент Віктор Ющенко вихваляв економічний прогрес України під своїм керівництвом. Однак він не вважав за потрібне згадати про хиткі підвалини, на яких трималося це зростання і через які вся будівля завалилася, коли стався економічний землетрус.

Важкі наслідки економічної кризи чітко показують: Україна не може дозволити собі й надалі ігнорувати проблеми, які перешкоджають стало-

му розвитку. Упродовж майже десятиліття інтенсивного економічного зростання українські політики так і не спромоглися здійснити зміни, що забезпечать реальне поліпшення життя людей.

“Робота над помилками” після кризи має зосереджуватися не лише на звітуванні про зростання ВВП, а й на конкретних заходах з підвищення якості життя українських громадян. Звичайно, брак коштів суттєво обмежує можливості для реформ, зокрема щодо поліпшення суспільних послуг. Утім, варто пам'ятати, що збільшення фінансування само собою не забезпечить вирішення проблем у системах освіти та охорони здоров'я, які потребують фундаментальної реорганізації.

Враї важливі перешкоди, які потрібно подолати, щоб підвищити якість життя в Україні, очевидні. Утім, наразі найбільшим упущенням видається відсутність реалістичної державної політики, спрямованої на здійснення заходів та оцінювання результатів. Тривожний дзвінок, яким стала криза, у поєднанні з президентськими виборами у січні 2010 року можуть надати новий імпульс для необхідних кроків.

Джеймс Марсон – асоційований експерт МЦПД, автор статей про Україну для Wall Street Journal і журналу TIME.

Максим Борода – керівник програми “Соціальна економіка” МЦПД.